

9. Семин Ю.Н. Интеграция содержания профессионального образования / Ю.Н. Семин // Педагогика. – 2001. – №2. – С.20-25.
10. Сушенцева Л. Формування професійної мобільності інженера-педагога: методологічний аспект / Лілія Сушенцева // Обрії: науково-педагогічний журнал. – 2016. – №2 (43). – С. 87-90.
11. Терехова В.А. Интеграция навчального матеріалу у процесі вивчення гуманітарних дисциплін / В.А. Терехова // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 2. – Глухів: ГДПУ, 2003. – С.107-111.

REFERENCES

1. Barihashvili I.I. Integracija znanij v sisteme zaochnogo obuchenija / I.I. Barihashvili, L.A. Demchenko // Osobennosti professional'nogo obuchenija v uslovijah mirovogo jekonomicheskogo krizisa; Trudy chetvrytyh mezhdunarodnyh nauchnyh chtenij, posvjashhennyh pamjati Sergeja Jakovlevicha Batysheva. Rossija, g. Moskva. 18-20 oktjabrja 2010 g.; pod red. akademika A.M. Novikova. – M.: Izd-vo JeGVES, 2010. – S.53-56.
2. Honcharenko S.U. Teoretychni osnovy dydaktychnoyi intehratsiyi u profesijnyy seredniy shkoli / S.U. Honcharenko, I.M. Kozlov's'ka // Pedagogika i psihologiya. – 1997. – № 2. – S. 9-18.
3. Honcharenko S.U. Fundamental'nist' chy vuz'kyu profesionalizm / Semen Ustynovych Honcharenko // Dydaktyka profesijnoyi shkoly: zbirnyk naukovykh prats'. – Kyiv-Khmel'nyts'kyu, 2004. – Vyp.1. – S.177-184.
4. Kolomyets' D.I. Intehratsiya znan' z pryrodnycho-matematychnykh i spetsial'nykh dystsyplin u profesijnyy pidhotovtsi uchytelya trudovoho navchannya: avtoref. dys. na zdob. nauk. stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 «Teoriya i metodyka profesijnoyi osvity» / Dmytro Ivanovych Kolomyets'. – K., 2001. – 20 s.
5. Mojsesjuk N.E. Pedagogika [navch. posib.] / N.E. Mojsesjuk. – K.: VAT «Bilocerktiv's'ka knizhkovy fabrika», 2007. – 656 s.
6. Novikov A.M. Postindustrial'noe obrazovanie / A.M. Novikov. – M.: Izd-vo «Jegves», 2008. – 136 s.
7. Pavel'cig G. Integracija – differenciacija – progress / G. Pavel'cig // Integrativnye tendencii v sovremennom mire i social'nyj progress; pod red. M.A. Rozova. – M.: Izd-vo MGU, 1989. – S.27-42.
8. Pedagogika. Bol'shaja sovremennaja jenciklopedija / sost. E.S. Rapacevich. – Mn.: Sovremennoe slovo, 2005. – 720 s.
9. Semin Ju.N. Integracija soderzhaniya professional'nogo obrazovanija / Ju.N. Semin // Pedagogika. – 2001. – №2. – S.20-25.
10. Sushentseva L. Formuvannya profesijnoyi mobil'nosti inzhenera-pedahoha: metodolohichnyy aspekt / Liliya Sushentseva // Obrii: nauko-vedahohichnyy zhurnal. – 2016. – № 2 (43). – S. 87-90.
11. Terekhova V.A. Intehratsiya navchal'noho materialu u protsesi vyvchennya humanitarnykh dystsyplin / V.A. Terekhova // Visnyk Hlukhiv's'koho derzhavnoho vedahohichnoho universytetu. Seriya: Vedahohichni nauky. Vypusk 2. – Hlukhiv: HDPU, 2003. – S.107-111.

Л.Л. СУШЕНЦЕВА. ИНТЕГРИРОВАННЫЕ ПРЕДМЕТНЫЕ УЧЕБНЫЕ КОМПЛЕКСЫ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОГО ПРОФИЛЯ

В статье раскрыто значение интегрированных предметных учебных комплексов в формировании профессиональной мобильности будущего педагога профессионального обучения. Определено новое понимание сущности задач профессионального образования. Обоснованы особенности формирования интегрированных предметных учебных комплексов.

Ключевые слова: интегрированный предметный учебный комплекс, профессиональная мобильность, педагог профессионального обучения.

L.L. SUSHENTSEVA. SUBJECT EDUCATIONAL COMPLEXES AS BASIS OF FORMING PROFESSIONAL MOBILITY OF TEACHERS OF VOCATIONAL TRAINING MACHINE-BUILDING TYPE ARE INTEGRATED

In the article the importance of integrated subject training systems to the formation of professional mobility of future professional educational teacher is disclosed. The new understanding of nature tasks of vocational education is determined. Features of formation of integrated subject educational complexes are primed.

Key words: integrated subject educational complex, professional mobility, professional educational teacher.

Рекомендовано до друку.
Канд. пед. наук, проф. М.С. Янцур.
Одержано редакцією 16.05.2017 р.

УДК: 373. 5. 016: [004. 92 + 744]

В.О. ДАВИДОВИЧ, В.В. ТОМАШ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ГРУПОВОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ЗАНЯТТЯХ З МАШИНОБУДІВЕЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

В статті розкриваються можливості застосування інтерактивних педагогічних технологій в організації групового та індивідуального навчання в системі професійно-технічних навчальних закладів. Сформовані інтерактивні методами навчання компетенції найбільш повно відповідають сучасним вимогам ринку праці до кваліфікованого робітника. Основним принципом інтерактивного навчання є діалог, в ході якого здійснюється взаємодія викладача і учня та учнів між собою. Особливістю його полягає в тому, що практично всі учні беруть участь у процесі пізнання, обговорюють, дискутують, аналізують, оцінюють, порівнюють навчальну інформацію формуючи навички мислення високого рівня.

© В.О. Давидович, В.В. Томаш, 2017

Ключові слова: професійно-технічна освіта, форми організації навчання, інноваційні педагогічні технології, інтерактивні технології, структура групових занять.

Групова та індивідуальна форми організації навчання в професійно-технічних навчальних закладах розглядаються сьогодні як найбільш перспективні в плані підвищення ефективності навчання. Саме вони можуть стати вагомим резервом активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, сприяти активізації їх навчально-пізнавальної діяльності. Пошук нових ефективних технологій розв'язання існуючих проблем професійно-технічної освіти привернув увагу педагогів до умов широкого застосування як групової, так і індивідуальної форм організації навчальної діяльності учнів, а вчені почали розробляти рекомендації щодо впровадження інноваційних підходів до цих питань. Пріоритетна роль у вирішенні зазначених завдань у професійно-технічних навчальних закладах належить викладачам загальнотехнічних та спеціальних дисциплін.

Протягом останніх років проблеми організації навчально-виховного процесу в системі професійно-технічної освіти розглядали В.М. Молчанов, А.С. Нікуліна, Н.Г. Ничкало, Н.Г. Торба та ін. Науковцями розроблялися інноваційні підходи до управління якістю професійно-технічної освіти (В.О. Радкевич [4]), визначалася роль інноваційної діяльності інженера-педагога (М. Вачевський [1], О. Курбатов [2]). Інститут професійно-технічної освіти НАПН України проводив наукові дослідження, присвячені розробці теоретико-методологічних засад модернізації професійно-технічної освіти стосовно її змісту та запровадження сучасних інформаційних засобів навчання та виховання учнів [3].

Не зважаючи на увагу, яку науковці і практики приділяють питанням організації навчально-виховного процесу та інноваційної діяльності у професійно-технічній освіті, психолого-педагогічне обґрунтування багатьох аспектів цієї проблеми залишається незадовільним.

Цілі статті: визначення ефективних шляхів організації навчально-виховного процесу в системі професійно-технічної освіти; застосування сучасних інноваційних педагогічних технологій групового та індивідуального навчання в підготовці кваліфікованих робітників.

Групова форма навчання в професійно-технічному навчальному закладі, як така, це форма організації навчального процесу, коли учні, працюючи в малих (2-7 осіб) групах, об'єднані спільною навчальною метою і колективно-розподіленою діяльністю, а викладач керує роботою кожного з них опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність малих груп.

В індивідуальній роботі кожен учень працює самостійно, темп його роботи визначається ступенем цілеспрямованості, розвитку інтересів, нахилів. Складність такої форми організації навчання є відсутність безпосередньої взаємодії учнів між собою і обмеженість і нетривалість контактів з викладачем.

Цілісну систему навчальної діяльності учнів, що пронизує увесь навчальний процес на занятті, крім групової та індивідуальної, становить ще й фронтальна діяльність, суттєвим недоліком якої є те, що істотно відмінність учнів за рівнем навчальних можливостей спонукає викладача орієнтуватися, головним чином, на рівень середніх учнів.

У груповій формі стосунки між педагогом та учнями набувають характеру співпраці. Це їхня спільна діяльність. Як вид навчальної діяльності школярів, групова діяльність багатофункціональна. В ній ефективно реалізуються виховної функції навчання – формується колективізм, моральні, гуманні якості особистості. Загалом функції групової навчальної діяльності можна представити як комплекс: мотиваційної, навчальної, розвивальної, виховної та організаційної діяльності. Групова форма навчальної діяльності в порівнянні з іншими організаційними формами має низку значних переваг:

- 1) за той самий проміжок часу обсяг виконаної роботи набагато більший;
- 2) висока результативність у засвоєнні знань і формуванні вмінь;
- 3) формується вміння співпрацювати;
- 4) формуються мотиви навчання, розвиваються гуманні стосунки між дітьми;
- 5) розвивається навчальна діяльність (планування, рефлексія, самоконтроль, взаємоконтроль).

Досвід роботи вітчизняних вчителів педагогів свідчить про те, що групова робота в системі професійно-технічних навчальних закладів буде ефективною, якщо дотримуватися наступних вимог:

- методично обґрунтовано обирати той чи інший вид групової навчальної роботи на конкретному занятті, що визначається його метою, особливостями матеріалу, що вивчається;
- правильно формувати групи;
- ретельно продумувати структуру заняття з використанням групових форм навчальної діяльності;
- розробляти інструкції, пам'ятки, які спрямовують групу навчальну діяльність;
- регулювати міру допомоги викладача групам у процесі їх роботи;
- вчити учнів активній співпраці під час виконання групових завдань.

Групову навчальну діяльність можна застосовувати на всіх етапах процесу навчання, проте для учнів професійно-технічних навчальних закладів найбільші можливості групової діяльності виявляються на етапах закріплення, поглиблення, систематизації знань.

Не зважаючи на зазначені позитивні характеристики групової діяльності, абсолютизувати її, підміняти нею індивідуальну роботу було б великою помилкою. Доцільніше виглядає раціональне їх поєднання, розробка та використання інноваційних підходів з урахуванням специфіки та провідної мети професійно-технічної освіти – підготовки майбутніх конкурентоспроможних кваліфікованих робітників з якісними знаннями, уміннями, відповідними навичками.

У основі організації традиційного навчання лежить набір діяльних алгоритмів, сукупність операцій і дій, які учень повинен скопіювати, відтворити. Сьогодні вже не можливо викладати предмет за традиційною методикою, коли в центрі навчального процесу знаходиться викладач, а учні пасивно сприймають матеріал.

Сучасному педагогу важливо усвідомити завдання, що передбачають підготовку учнів, які повинні вміти творчо мислити, зіставляти і аналізувати факти, аргументовано відстоювати свої погляди, мати достатню

теоретичну підготовку й реалізувати її на практиці. Досягти цих завдань можливо лише за умови інноваційного, творчого нестандартного підходу до процесу навчання. На відміну від звичайних уроків, метою яких є оволодіння знаннями, вміннями та навичками, нестандартний урок найповніше враховує вікові особливості, інтереси, нахили, здібності кожного учня. У ньому у незвичайних формах поєдналися елементи традиційних уроків – сприйняття, засвоєння нового матеріалу, осмислення, узагальнення.

Інноваційні підходи в організації реалізує інтерактивне навчання, яке дає можливість одночасного засвоєння учням професійно-технічних навчальних закладів усіх рівнів пізнання (знання, розуміння, застосування, оцінка). Суттєво зростає роль викладача – лідера, організатора навчально-виробничого процесу [4, 6].

Поява мультимедійних технологій призвела до революційних змін в освітній галузі. Групова та індивідуальна форма організації предметних уроків з використанням комп'ютера суттєво підвищили пізнавальний інтерес та творчу активність учнів, дозволили здійснювати особистісний підхід, поетапне засвоєння знань, економити навчальний час, посилити увагу до самостійної роботи учнів, їх самоосвіти, самопідготовки.

У сучасній груповій та індивідуальній формі організації навчання в умовах професійно-технічного навчального закладу, педагог у співпраці з учнями проектує навчальний процес, використовуючи як традиційні, так і активні методи навчання, але найбільш ефективні результати при організації роботи учнів малими групами з використанням інтерактивних методів навчання, які сприяють розвитку таких особистих якостей, як комунікабельність, співробітництво, вміння відстоювати свою точку зору, йти на компроміси і т.п.

Диференційований підхід до учнів з різним рівнем готовності до навчання дозволяє реалізувати застосування інформаційних технологій. Адаптивна система навчання з використанням інформаційних технологій має ряд переваг: дозволяє зменшити непродуктивні витрати живої праці викладача, який в цьому випадку перетворюється в технолога сучасного навчального процесу, в якому провідна роль приділяється не стільки й не тільки навчальній діяльності педагога, скільки навчанню самих учнів; надаючи їм широкі можливості вільного вибору власної траєкторії навчання в процесі набуття знань; припускає диференціальний підхід до учнів, заснований на визнанні того факту, що у них різний попередній досвід і рівень знань.

Саме тому, для сучасного суспільства впровадження інноваційних технологій в освіту має не стільки теоретичне, скільки прагматичне значення, оскільки в умовах глобалізації воно стосується його історичного розвитку та перспектив, які пов'язані з так званими «високими технологіями».

Групова та індивідуальна форма організації занять в професійно-технічному навчальному закладі дозволяє активно впроваджувати наступні інноваційні інтерактивні методики, куди ми можемо віднести роботу в групах, метод проектів, «розумовий штурм», «кейс-метод», «акваріум», рольові та ділові ігри, «велике коло», «шкала думок», «бесіда за Сократом», «асоціативний кущ», «відкритий мікрофон», групова дискусія, взаємне навчання і т. ін. [5, 198].

Результати багаторічного вивчення досвіду організації навчально-виховного процесу в Чернівецькому машинобудівельному ліцеї, дозволяють нам стверджувати, що при вивченні машинобудівельних дисциплін пріоритетною виявилась саме технологія організації групової навчальної діяльності учнів. Головним результатом такої діяльності є конструктивне співробітництво учнів, що перетворює їх в активних суб'єктів власного навчання. Як показали дослідження, застосовувати таку діяльність можна на всіх етапах вивчення предметів: при засвоєнні нового матеріалу, у виконанні практичних завдань, на етапі перевірки опорних знань, при повторенні, систематизації знань і вмінь.

При об'єднанні учнів у групи важливу роль відігравали як оптимальна кількість її членів, так і їх особистісні якості. Результати досліджень показали, що викладачі дисциплін природничо-математичного циклу та машинобудівельних дисциплін, як правило, комплектують групи з чотирьох учнів. За своїм складом групи можуть бути як однорідними (учні з однаковим рівнем навчальних досягнень), так і диференційованими (учні різних рівнів підготовки). Для однорідних груп готуються диференційовані завдання за обсягом та рівнем складності. За цих умов викладач виступає як консультант, який керує роботою груп, вчасно помічає проблеми, вміє їх вирішити, підтримати кожного учня, організувати їх співпрацю.

З досвіду роботи викладачів машинобудівельних дисциплін, загальна структура групових занять повинна мати наступний вигляд:

1. Вступна частина. Постановка завдання.
2. Безпосередньо групова робота за етапами: ознайомлення з матеріалом і розподіл завдань між членами групи; індивідуальне виконання завдань та обговорення результатів у групі; обговорення і підбиття підсумків групової роботи.
3. Заключна частина. Результати роботи кожної групи. Підсумки, аналіз, коментар викладача.

Завдання для групової роботи можуть бути загальним для всіх груп і диференційованим за складністю або тематикою. Крім того, завдання поділяються на основні, що передбачені програмою, та додаткові, підвищеної складності.

Дослідження групової форми організації занять показали, що викладачі віддають перевагу груповим опитуванням, груповому розв'язуванню задач, диспутам. Причому при вивченні нового матеріалу доволі часто використовується метод «Навчаємося разом». Суть цього методу полягає в тому, що малі групи (5-6 учнів) мають неоднорідний склад. Весь навчальний матеріал поділяється на розділи, теми. Кожна група отримує інформацію для вивчення своєї частини матеріалу. Після опрацювання та обговорення кожний учень-учасник групи складає відповідний конспект. Один доповідач від групи повідомляє свою частку матеріалу. Учні з інших груп задають питання. Викладач контролює хід роботи в групах, відповідає на запитання, коментує кожну доповідь, регулює суперечливі ситуації, надає необхідну допомогу або спонукає до такої допомоги членів групи.

Результати дослідження дають підстави стверджувати, що навчання із використанням інноваційних підходів в організації групової та індивідуальної форм діяльності учнів якісно перевищує класичну освіту. Воно сприяє

активізації пізнавальної діяльності та результативності навчання, розвитку комунікабельності і толерантності учнів, вихованню гуманних стосунків між ними, самостійності, вмінню доводити свою точку зору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вачевський М. Використання інноваційних педагогічних технологій у системі освіти професійно-технічних навчальних закладів [Електронний ресурс] / М. Вачевський // Молодь і ринок. – 2013. – № 6. – С. 19-23. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mir_2013_6_3.pdf. – Назва з екрану.
2. Курбатов О.П. Інноваційні технології навчання при підготовці кваліфікованих робітників в системі професійно-технічної освіти [Текст] / О.П. Курбатов // Пробл. інж.-пед. освіти: зб. наук. пр.; Укр. інж.-пед. акад. – Х., 2005. – Вип. 10. – С. 163-171.
3. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. – Назва з екрану.
4. Радкевич В.О. Інноваційні підходи до управління якістю професійно-технічної освіти / В.О. Радкевич // Професійна освіта: проблеми і перспективи; ІПТО ЕАПН України; РВНЗ «КІПУ». – К.. Сімферополь: НІЦ КІПУ, 2011. – Вип. 2. – С. 4-9.
5. Сулима Т.С. Інноваційна діяльність педагога професійного навчання як актуальна проблема в контексті реформування системи професійно-технічної освіти / Т.С. Сулима // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 30: зб. наук. праць; за ред. проф. М.С. Корця. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 197-201.

REFERENCES

1. Vachevskiy M. Vikoristannya Innovatsiynih pedagogichnih tehnologiy u sistemI osvlti profeslyno-tehnichnih navchalnih zakladiv [Elektronniy resurs] / M. Vachevskiy // Molod i rinok. – 2013. – № 6. – S. 19-23. – Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mir_2013_6_3.pdf. – Nazva z ekranu.
2. Kurbatov O.P. Innovatsiyni tehnologiyi navchannya pri pidgotovtsi kvalifikovanih robitnikov v sistemI profesiyno-tehnichnoyi osviti [Tekst] / O.P. Kurbatov // Probl. Inzh.-ped. osviti: zb. nauk. pr.; Ukr. Inzh.-ped. akad. – H., 2005. – Vip. 10. – S. 163-171.
3. Pro Natsionalnu strategiyu rozvitku osviti v Ukrayini na period do 2021 roku. Ukaz Prezidenta Ukrayini vid 25.06.2013 № 344/2013. [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu do dzherela: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. – Nazva z ekranu.
4. Radkevich V.O. Innovatsiyni pidhodi do upravlinnya yakistyu profesiyno-tehnichnoyi osviti / V.O. Radkevich // Profesiyna osvita : problemi i perspektivi / IPTO EAPN Ukrayini; RVNZ «KIPU». – K., Simferopol: NITs KIPU, 2011. – Vip. 2. – S. 4-9.
5. Sulima T.S. Innovatsiyna diyalnist pedagoga profesynogo navchannya yak aktualna problema v konteksti reformuvannya sistemi profesiyno-tehnichnoyi osviti / T.S. Sulima // Naukoviy chasopis NPU imeni M.P. Dragomanova. SerIya # 5. Pedagogichni nauki: realiyi ta perspektivi. Vipusk 30: zbirnik naukovih prats; za red. prof. M.S. Kortsya. – K.: Vid-vo NPU imeni M.P. Dragomanova, 2011. – S. 197-201.

В.А. ДАВИДОВИЧ, В.В. ТОМАШ. СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ В ОРГАНИЗАЦИИ ГРУППОВОЙ И ИНДИВИДУАЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПРОФЕСИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ НА ЗАНЯТИЯХ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН

В статье раскрываются возможности применения интерактивных педагогических технологий в организации группового и индивидуального обучения в системе профессионально-технических учебных заведений. Сформированные интерактивные методами обучения компетенции наиболее полно отвечают современным требованиям рынка труда к квалифицированному рабочему. Основным принципом интерактивного обучения является диалог, в ходе которого осуществляется взаимодействие преподавателя и ученика и учеников между собой. Особенность его заключается в том, что практически все ученики участвуют в процессе познания, обсуждают, дискутируют, анализируют, оценивают, сравнивают учебную информацию формируя навыки мышления высокого уровня.

Ключевые слова: профессионально-техническое образование, формы организации обучения, инновационные педагогические технологии, интерактивные технологии, структура групповых занятий.

V.O. DAVYDOVYCH, V.V. TOMASH. MODERN APPROACHES IN THE ORGANIZATION OF GROUP AND INDIVIDUAL LEARNING ACTIVITIES OF VOCATIONAL STUDENTS IN THE CLASSROOM FOR MECHANICAL ENGINEERING DISCIPLINES

The article reveals the possibilities of using interactive pedagogical technologies in the organization of group and individual education in the system of vocational and technical educational institutions. Formed by interactive training methods, competencies most fully meet the modern requirements of the labor market for a skilled worker. The main principle of interactive learning is a dialogue, during which the teacher and student and students interact with each other. Its peculiarity lies in the fact that practically all students participate in the process of cognition, discuss, analyze, evaluate, compare educational information, forming high-level thinking skills.

Key words: vocational education, forms of training, innovative pedagogical technologies, interactive technologies, the structure of group classes.

**Рекомендовано до друку.
Канд. пед. наук, проф. М.С. Янцур.
Одержано редакцією 23.05.2017 р.**